

A „halálraitélt zászlóalj” kitörése¹

Sebő Ödönt 1942 decemberében avatták hadnaggyá a Ludovika Akadémián. Katonai pályafutását az erdélyi hadszíntéren kezdte, a 32. határvadász zászlóaljnál. 1944. augusztus 28-án német parancsnokság alá akarták rendelni, hogy azok visszavonulását fedezze. Ezzel a paranccsal szembeszegülve a gyimesbükki helyőrség parancsnokaként az ezeréves magyar határon rendezkedett be védelemre. Az ozorai huszárokra emlékeztető hősies helytállás megállította a könnyű átvonulásra számító két szovjet hadsereget és egy lovas hadosztályt. A kitörés és visszavonulás után katonáit – mint az Erdélyben harcoló magyar és német hadseregek utóvédzászlóalját – továbbvezette a Székelyföldön, majd Szlovákián keresztül egészen Németországig, ahol amerikai fogságba kerültek.

A szerk.

Mivel a hadműveleti naplókát és általában minden iratot megsemmisítettünk a visszavonulás kezdetén, nehéz utólag megállapítani, hogy melyik szeptemberi napon kezdtük meg a kiürítést. Friessner német tábornok könyvében szereplő kiürítési vázlat szerint erre

kb. [1944] szeptember 20. és 25. között kerülhetett sor. Az 1998 nyarán rendezett gyimesközéploki veterántalálkozó résztvevői szerint az a hatalmas dörgéssel, villámlással kísért vihar, amelyben a kitörést végrehajtottuk, s amelyre valamennyien emlékeztünk, vasárnapra, tehát 17-ére esett. Eszerint a kitörés megkezdésére 16-án este kerülhetett sor.

Miután az utolsó nappal a szokásos harci tevékenységgel telt, semmilyen akadály nem mutatkozott az igazi főprogram végrehajtására való felkészülésben. Az esti feladatot már mindannyian kívülről tudtuk. Csodálatosan működött minden; még most is csodálattal gondolok az események lefolyására.

Sem a legénység, sem én nem tudhattuk, hogy vajon Középlokon, Felsőlokon mi történt, s főleg hogy mi lett a harcok kimenetele a vízválasztón, ahol az út Csíksereda felé vezet. Én azt feltételeztem, hogy ezek az utak már nem jöhetnek számításba a visszavonulással kapcsolatban. A legénység csak a tisztjeiben bízhatott. Ez a bizalom jelenthette számunkra az egyetlen menekülési lehetőséget. Ez annyira megnövelte a felelősségemet, hogy szinte hipnotizáltam magamat a végrehajtás sikerére. Lehet, hogy az ellenséget is?

Minden egységemnek a lelkére kötöttem, hogy hol van elaknásított terület a védelem jobbszárnyán, nehogy arra a területre lépve próbáljanak visszavonulni. Egy idevaló csángó embert megkértem, hogy maradjon a helyén és tájékoztassa a helyi lakosságot a veszélyes területek helyéről és nagyságáról. Fontosnak tartottam, hogy minél többen tudjanak erről.

A műszaki emberek megkapták a parancsot, hogy a tervezett világítást biztosítandó gyűjtsanak fel három megbeszélte helyen egy-egy fagerendából épült melléképületet, pajtát.

Vitéz Sebő Ödön szobra a gyimesbükki Deáky Panzió területén, Csáky Atilla alkotása (Deáky András felvétele)

¹ Részlet a szerző *A halálraitélt zászlóalj* című könyvéből. Magyar Könyvklub, Budapest, 1999. 181–185.

Ez ad jelzést a kitörés irányáról, s egyben meg is világítja a terepet. Ez a kivilágítás veszélyt is hordozott magában, de arra számítottam, hogy a kitörni készülő egységek a németekkel együtt még mindig jóval nagyobbak, mint a beszivárgott szovjet erők, és ezért nem tudnak nagy erővel beavatkozni a kivonulásunkba, vagy ha igen, azért súlyos árat kell fizessenek.

Az áttörés kezdetének jelzésére egy megbeszélteni jel szolgált. A nagy mozgás már a teljes besötétedéskor kezdődött, a megbeszélteni és idejében kiadott parancsaim alapján. A németek egységeinek alárendeltségét megszüntettük, a visszavonulást saját parancsaim alapján, de velünk harmóniában végezték. Ők is megfelelő kisebb utóvédeket visszahagyva kezdték el mozgásukat. A tűzfegyverek pontosan a tervek szerint lőttek itt-ott, éberséget és esetleges támadási látszatot kelteve.

Személyes hátizsákomat legényem egy másik emberre bízta a fényképezőgéppel együtt, benne színes diafilmekre exponált ritka felvételekkel. Ez sajnos többet nem is került elő, máig sajnálom. A saját felszerelésem, amit magamon kellett hordanom, a megszerelt harci készletből állott: térképtáska, benne elegendő térképpel, távcső, kenyérszák, 10 db kézigránát és az olaszoktól kapott pisztoly, tartalék tárral. Rajtam legénységi köpeny.

Mikor már magam is a Hidegspatakának szájánál² voltam, a megbeszélteni épületek teljes lánggal égtek és halvány világítást nyújtottak ahhoz, hogy meg tudjuk különböztetni a sajátot az ellenségtől. A csapatok zöme keletről, a Gyimesi-szoros román része felől jött, igen kevesen Középlok irányából. A máhás állatok és a szállító járművek már korábban benne voltak a patak völgyben. A patak mellett sűrűn sorakozó házak igen jól fedezték a mozgásainkat. Az elágazás pontja, a visszavonulás főiránya Kováspataka volt, Csíkszentdomokos céllal. A Kovás-patak itt torkollott a Hidegspatakába, s előtte Hidegspataka jelentősen kiszélesedett. Itt alakult ki a fő gyülekezőhely az összes egység számára. Itt is égett egy eszténa³ és megvilágította a nagy tömeget, amely lassan utánam indult felfelé a Kováspatakán.

Jó darabig még házak szegélyezték a patakot, de a terep már jelentősen emelkedni kezdett. A szekérút eléggé járható volt, száraz. Ezzel kezdődött az emlékezetes éjszakai menet, amely igazából attól volt olyan borzalmas valamennyiünk számára, hogy a visszavonulók zöme már a teljes kimerülés határán volt, velem együtt. A fegyverek elhallgattak, a nagy csend még félelmetesebbé tette a siralmas menetet. Fájdalmas volt elhagyni a szeretett hegyeket, völgyeket, fenyőket, ezt az itteni szívünkhöz nőtt népet, a csángó magyarokat, Erdélyt.

A kováspataki házak – alig félóra múltán – elfogytak mellettünk, s az út még meredekebben kezdett emelkedni. A Kovás-patak forrása előtt az erdő mélyéről visszapillantva látszott a nagy gyülekező- és elágazóhely még mindig sejtelmesen világító eszténájának tüze, jelezve, hogy merre kell folytatnunk az utat. Lángjai kísérteties árnyékokat vetettek a környező házakra, fenyőkre és a még mindig tömegesen gyülekezőkre, akik talán nem is tudták, hogy merre akarnak menni, csak követtek bennünket, akik tudtuk, hogy merre osonjunk ki a gyűrűből.

Szomorú katonák és csüggedten ballagó, terheket cipelő hegyi lovak kanyarogtak felfelé. A kis mulik⁴ időnként nagyokat horkantottak. Ennek nem nagyon örültünk, mert azt jelentette, hogy valamilyen szagot éreznek. Vadállatokét, vagy rosszabb esetben hirtelen támadó ellenségét.

2 Száda: szája, a völgy alsó része.

3 Eszténa: juhfejő hely és pásztorszállás.

4 Öszvérek.

A Kovás-patak forrása után igen meredeken haladtunk felfelé a Kondrakeresztje 1487 háromszögelési ponthoz. Itt főleg az erdőben haladtunk. A nagy sötétségben éppen hogy láttuk az előttünk haladó állatot vagy embert. Mindenki a másik után ment, fáradtan, kimerülten, álmosan. Libasorban lehetett csak haladni, mivel az út főleg egycsapású volt, csak később vált szekérút szélességűvé. Helyenként dorongútra léptünk, illetve botladoztunk. Ezeket az utakat még az első világháborúban borították dorongokkal, hogy a járművekkel a lövegeket lehessen vontatni akkor is, ha eső áztatta a kerékvágást.

Hidegspatakától már vagy tíz kilométert tettünk meg. Nem tudtam, hogy hány óra lehetett, mert tilos volt fényt gyújtani, és nem is voltam annyira kíváncsi rá. Már eddig is ítéletidőnek tűnt az egész, végeláthatatlan kínlásnak. Hallgatag volt a menet, senkinek sem volt se kedve, sem ereje a beszélgetésre. Ezért aztán különösen feltűnt az az út mellé leülő német katona, ki hangosan és fájdalmasan nyöszörögte, hogy ő nem bánja, ő olyan fáradt és gyöngé, hogy egy lépést sem megy tovább. Mindegy, hogy ki fogja agyonlőni, az már neki megváltás lesz. Ez a fiú a hozzám beosztott német század katonája volt, s a Gyimesi-szorosbeli harcok, az állandó közelharc szellemileg és fizikailag teljesen kikészítette. Nem voltam messze ettől a hangulattól én sem. Először még csak menet közben szundi-káltam el. Ébredéskor akkorákat zökkentem, hogy a gyomrom majd kiszakadt bele. Most ütött vissza, hogy napok óta alig aludtam valamit. Amikor már ez a menet közbeni alvás sem ment, egy géppuskás muli mögé osontam, megfogtam a farkát, azzal húztattam magam és úgy aludtam. Néha nekiestem a farának, de legtöbbször a farka tövének, azaz a seggének. Ilyenkor felijedtem, de aztán ismét elaludtam.

Jó ideje hegygerincen mentünk már, végtelen kígyózó libasorban, melynek sem a végét, sem az elejét nem láthattam. Jó lett volna tudni, hány óra van, hogy hol lehetünk, kik előtt és kik után ballagok, de a sötétben minden katona egyforma, az arcokat nem lehetett kivenni. De azt hiszem, ők sem tudták, hogy a parancsnokuk egy szegény mállás muli fenekébe kapaszkodva potyázik.

Aztán már lejtett az utunk (talán a Rézteteje 1435,5-ös háromszögelési pont után), és innen kezdve az erdős területek kaszálókkal váltakoztak, amire a légáramlás is utalt. A sor eleje azt az általános parancsot kapta, hogy a következő éjszakát Csíkszentdomokoson töltjük, akár esik, akár fúj. Annyira kimerült már az egész oszlop, hogy nem is volt elképzelhető a további menet. Az előőrsök csak akkor jelezzenek, ha nagyobb orosz támadás érné őket. Elmúlt már éjfél, mire az 1163 magassági pontra értünk. Innen sorozatos nyeregalakulaton haladtunk tovább, mind lassabban és lassabban. Hidegspatakától megközelítőleg 20 kilométert tettünk meg a Kurta sarok 1085,8-as háromszögelési pontig. Ez a körülményekhez képest (a nehéz egyéni felszerelést, a leharcoltságot, kimerültséget beszámítva) komoly teljesítménynek számított.

Nagy szerencsénkre nem ütköztünk oroszokba, vagy tán, ha láttak is, nem szóltak.

A kitérés útvonala (Sebő Ödön: A halálraítélt zászlóalj, 184.)

Mindenesetre nem volt szándékomban harcra fejlődni semmiféle támadás esetén se, mert még mindig bíztam a sötétségben és abban, hogy az élen haladó, javarészt csíkszentdomokosi embereim ismerik a terepet.

Ahogy pirkadni kezdett, erős köd fedte a tájat, de már látni lehetett, hogy ritkásabb erdőrészebe kerültünk, ami világosodás után már átlátható is lesz. A köd mellett még az is késleltette a kivilágosodást, hogy sötét fellegek borították az eget. Néha már mennydörgés is hallatszott, amit először ágyúzásnak hittünk. Itt kaptuk az első jelet, hogy az oroszok már itt vannak: egy-egy puskalövés szelte át a ködös, ritka erdőt és a mi haladási irányunkat. Ezek a tüzelések csak egyes puskalövésekből eredtek, tehát géppisztoly nem szólt bele, és egységeim, akik előttem haladtak, hála Istennek nem viszonozták a tüzelést a semmibe. Az eredeti parancs szerint nem vettek fel harci alakulatot, így nem lassították le a visszavonuló egységek haladási sebességét.

Úgy gondoltam, hogy ezen a területen az orosz járőrök csak zavarhatnak, komoly erők nem lehetnek. De az ő jelenlétük is annak a jele volt, hogy a messze lévő székelyfői főútvonalon már a fő erők visszavonulásának sarkában vannak. Lövöldözésük igen jó információt nyújtott, mivel semmiféle összeköttetésem nem volt senkivel. Magyar parancsnokság sehol, a németek sem tudtak kapcsolatot teremteni valami magasabb egységgel. Ezek a jelenségek arra a következtetésemre vezettek, hogy itt valóban egy nagyobb visszavonuló hadsereg eléggé fellázított tömegével kell számolnom a főútvonalon, ami a napi menetcél elérésében elég bonyolult lesz.

A viharfelhőkből eleredt az eső, s ez még fokozta a zűrzavart a lelkekben. Erősödött a mennydörgés és a villámlás sűrűn megvilágította a hegyoldalt, amelyen már ereszkedtünk. Megvilágította a katonák fáradt, napbarnított, kemény arcvonásait, akik nagy megadással és türelemmel, szinte felemelt fejjel mosdatták arcukat abban a reményben, hogy még ma aludni fognak Csíkszentdomokoson. Közben a lövöldözések elmúltak, vagy talán a mennydörgéstől nem hallottuk, ágyú-e vagy égzengés. A járőrük valószínűleg hazament jelentéstételre, vagy valami menedéket keresett a viharban.

Hol erősebben zuhogott az eső, hol gyengébben. A dörgés és villámlás majdnem folyamatos volt, mint a sötétség is, ami ezzel járt. Az óra szerint már nappalnak kellett lennie, de a valóságban naplemente utáni szürkületi világosság volt. Az intézkedéseket szóban, egymásnak előre és hátra továbbítva adtam ki. Hogy hol volt a vége és mikor jutott el oda, azt soha nem tudtam meg, de annyi bizonyos, hogy a mozgás olyan volt, mintha mindenki tudott volna róla. Nemsokára áthaladtunk az ezerméteres szintvonalon, és a Borvíz jelzésű 881 méteres magassági pont mellett haladtunk, most már könnyebben, lefelé ereszkedve. De a lovaknak ez a lefelé eregélés nehezebb volt, mint a felfelé kapaszkodás.

A térkép és szándékom szerint Csíkszenttamás északi kijáratánál értük el a főútvonalat, amelyen információim szerint egy magyar és két német hadsereg vonult észak felé. Helyesebben a három hadsereg maradványai, mert mind a kettő leharcolt és eléggé szétszóródott egységei ezen az egy útvonalon tolakodtak. A gyalogegységek itt nem okoztak problémát, csak a járművek és a tüzérség vonulása.

Már elég sok idő telt el a nappalból, s úgy látszott, hogy a menetelés sebessége igencsak lelassult. Az erdőkből kikerültünk, és ha a zivatar miatt nem lett volna még mindig majdnem esti sötétség, akkor már kellett volna látnunk a főútvonalat és a rajta vonuló három hadsereg gyúródását. A vihar azonban kitarzott, a dörgés, villámlás és a zuhatag egyfolytában rohant ránk. Lehet, hogy ez volt a szerencsénk. Hisz ha az oroszok netán a sarkunkban voltak, ők sem láthattak jobban, mint mi. Az időjárás miatt egyébként sem repülőktől, sem tüzérségi üldözéstől nem kellett tartanunk.

Elértük a Bábászó-loka patakat a tervezett irányban és helyen, Csíkszenttamás északi részénél. Jó darabon a patak horhossá váló medrében és mellette vonszoltuk magunkat lefelé. Olyan lassú a haladásunk, amilyen sötét a nappali világ lelkünk sötétségével együtt, hogy az sem érzékelhető, hogy a nap melyik szakaszában vagyunk, és vajon éhesnek kell-e lennünk ebédre vagy vacsorára. A zivatar ismét nekibuzdult. Átázott testünknek ez csöppet sem hiányzott. Mivel induláskor még nem volt kilátás erre a tartós viharra, sátorlapjaink valahol valamelyik teherhordó állat hátán bujdosnak. Posztóruhánk, köpenyeink már teljesen átáztak, a víz nemcsak alsóneműnkbe csordogált, hanem csizmáinkban, bakancsainkban is cuppogott minden lépésnél. A szembe fújó szél időnként az arcomba vágta a zuhogó esőt, csepegett arcom, orrom és mindenem. Így aztán hangulatom sem volt valami szilveszteri.

A jól fedett horhos láttán arra gondoltam, hogy itt jó volna rendezni az egységeket, megnézni, vajon ki tartozik hozzám, kik a szétszórt jövevények és a többi. De gyorsan lemondtam erről a tervemről, részben a pocskék zivatar miatt, részben pedig abból a megfontolásból, hogy jobb, ha mihamarabb leérünk a főútvonalra, és idejében megtudjuk, hogy mi is ott a helyzet, megalhatunk-e egyáltalában Csíkszentdomokoson, vagy mindjárt harcba kerülünk.

Már csak kb. 5 km-re lehettünk a főútvonaltól, de ez – erőnlétünket tekintve – sokkal többnek tűnt. Némán és elcsigázva vánszorgott a hosszú, kígyószerű vonulás lefelé. A zivatar nem akarta abbahagyni a dörgést, villámlást, a víz pedig csak úgy ömlött agyongyötört testünkre. Istenem, mikor fogok megszáradni! Reménytelenné vált minden, minden. Nem is tudom, milyen erő hajtott bennünket tovább. Szürkület ideje volt már, s a borult ég miatt korai estének néztünk elébe. Egyszerre a zivatarfalon keresztül mintha hangokat is hallottunk volna, de lehet, hogy csak a mennydörgés utómorajjai voltak. Pár perces vánszorgás után ott találtuk magunkat a főútvonal zsúfolt áradatában, melyben országos járművek (szekerek) – ezek magyar egységek lehettek –, gyalogos katonák, németek és magyarok különféle felszerelésekkel és fegyverzetel vagy anélkül sodródtak egymás mellett pánikhangulat nélkül, inkább egy szomorúan igyekvő tömeg benyomását keltve.

Soha el nem felejthető kép maradt meg bennem az útnak arról a helyéről, ahol be akarunk sorolni a menetbe. A zivatar keményedett, a sötétségben egyetlen tájékozódási lehetőség a sűrű villámlás volt. Az világította meg egy tüzezlöveg törtetését az úton. Egy tíz és feles tarackot vontatott négy ló, hat helyett. A jobb oldali lovon egy napbarnított arcú, rövid, tömött bajszú tüzer rövid nyelű korbácsával, kengyelre állva az első lovakat verte és ordítva, káromkodva biztatta őket előre, mindenkit árokba szorítva, többek között egy szekeret is. Ezt a jelenetet, ezt az arcot majd' másodpercenként megvilágította a villámlás. Ilyen jelenetet csak moziban láttam, háborús filmek menekülési jeleneteiben.

A besorolásunk, nem okozott akkora gondot, mint ahogy a helyzet és a látvány ígerte, mert hegyi felszerelésünk, lévén gyalogosok és málhás állataink az út mellett, az árokban is tudtak menni. De azért a Gyimesi-szorosból visszavonuló egységek között nemcsak hegyi alakulatok voltak, hanem olyanok is, akiknek volt vontatnivalójuk. Nehézfegyverek, páncceltörők és egyéb járművek, főleg a németeknek.

Csíkszentdomokoson aztán minden rendben zajlott, mivel a szálláscsinálóink helybeli katonáim voltak. A visszavonuló tömeg sem egyszerre futott be, hiszen a két német és egy magyar hadsereg egységeinek Csíkszentdomokos eléréséig egy teljes éjszakára volt szüksége. Már a gondolat is, hogy végre mindenki – aránylag gondtalanul – alhat, leírhatatlan örömmel töltött el valamennyiünket.

†Sebő Ödön